

Híd és ajtó

A külvilág dolgainak képe számunkra azzal a kétértelműséggel bír, hogy a külső természetben minden egymáshoz kapcsolódva, ám ugyanakkor különállóként is érvényesülhet.

Az anyagok és energiák szüntelen átalakulása mindent összefüggésbe hoz mindennel, és az egyes részletekből világmindenséget teremt.

Másrészt azonban a tárgyak a tér könyörtelen egymáson kívüliségébe vannak száműzve, az anyag egyetlen töredéke sem oszthatja meg tulajdon helyét egy másikkal, a különböző összetevők valódi egysége a térben nem létezik.

És az egymást önmagukban kizáró fogalmak ezen azonos igényéből adódóan tűnik úgy, hogy a természetes lét azok érvényesítése alól egyáltalán kivonja magát.

Csak az embernek adatott meg, a természettel szemben, hogy (össze)kössön és (el)oldjon, elválasszon, mégpedig egy olyan sajátos módon, hogy ezek egyike mindig elengedhetetlen előfeltétele a másiknak.

Amikor a természet dolgai közül kettőt kiemelünk zavartalan fekvéséből, hogy azokat „különféléknek” nevezhessük, tudatunkban máris összefüggésbe hoztuk őket egymással, ezt a kettőt együtt elkülönítettük a közbeesőktől.

Ez fordítva is érvényes: csak azt észleljük összekötöttnek, amit már előzőleg valamilyen módon egymással szemben elkülönítettünk, a dolgoknak először külön kell válniuk ahhoz, hogy összetartozzanak.

Gyakorlatilag és logikailag is értelmetlen lenne összekötni azt, amit nem választottunk el egymástól, sőt, ami valamilyen értelemben elválasztott is marad.

Aszerint tagolható minden tevékenységünk, hogy az emberek cselekedeteiben ez a két sajátosság, mely képlet szerint érvényesül, hogy a kötöttséget vagy a különállást érzékeljük-e természetesnek, a mindenkori ellentétes állapotot pedig a ránk háruló feladatnak.

Közvetlenül és jelképesen, testileg és lelkileg, minden pillanatban mi vagyunk azok, akik az összekötöttet szétválasztják, vagy a szétválasztottat összekötik.

Azok, akik elsőként építettek utat két település között, az egyik legnagyobb emberi teljesítményt tudhatják magukénak.

Még ha sűrűn oda s vissza megtéve az utat, úgymond, szubjektívan összeköthették is a kettőt: csak akkor köttettek a települések objektívan is össze, amikor az útvonalat láthatóan a föld színébe vésték, az összekötésre irányuló akarat e módon a dolgok alakításává vált, amely ezen akaratnak minden ismétlődés alkalmával rendelkezésére állt, anélkül, hogy annak gyakoriságától vagy ritkaságától függene.

Az útépítés mondhatni jellemzően emberi tevékenység; ismételten és gyakran ró le az állat is a legügyesebben és a legnagyobb nehézségek közepette egy bizonyos távolságot, de ennek kezdete és vége nem kötődik össze, nem eredményezi az út csodáját: a mozgásból a szilárd képződménnyé rögzülést, amely annak egyben kiinduló- és végpontját is jelenti.

(Ez a teljesítmény a hídépítésben éri el tetőfokát.)

Ebben az esetben, úgy látszik, az összekötő emberi akarat nemcsak a térbeli elválasztottság/elváltság passzív, hanem egy különleges konfiguráció aktív ellenállásával is szembesül.

Ezen akadályt legyőzve, a híd akaratunk hatáskörének kiterjesztését jelképezi a térben.

A két folyópart csak számunkra valami „elválasztott”, és nem csupán különálló; az elválasztás fogalma jelentés nélkül állna, ha a kettőt előzőleg célirányos gondolatainkban, szükségleteinkben, valamint fantáziánkban nem kötnénk össze.

Ekkor azonban, a természetes forma, mintha jószándékból tenné, enged a fogalomnak, a részek elválasztódása lényegében már megtörtént, s azon a szellem békítőleg és egyesítve áthatol.

Ezután a híd esztétikai értéké válik, hiszen az elválasztottat nemcsak a valóságban és kézzelfogható célok megvalósítására köti össze, hanem ezt a kapcsolatot közvetlenül is láthatóvá teszi.

A táj különböző oldalainak összekapcsolásához a híd ugyanazt a támaszpontot nyújtja a szemnek, mint amit a praktikus valóságnak ad testként.

A mozgás pusztá dinamikája, amelynek mindenkori valóságában a híd kimeríti „célját”, valami látványosan-tartóssá vált, amint az arckép is rögzíti a testi-lelki életfolyamatot, amelyben az ember valósága beteljesül, úgyszólván megállítja azt, egyetlen, olyan időtlenül stabil formába foglalja ezen valóság teljes, az időben zajló és azzal keveredő mozgalmasságát, amelyet a valóság sosem mutat és nem is mutathat.

A híd egy végső, minden érzékiség fölött álló értelmet ad egy egyedi, mindenféle elvont reflexiók nélkül közvetített jelenségnek, ami a híd gyakorlati céljelentését úgy vonzza magába és önti látható formába, ahogyan a műalkotás teszi azt a „tárgyával”.

A műalkotás és a híd közötti különbség viszont abban nyilvánul meg, hogy ez utóbbi, minden a természetén túlmutató szintetizáló képessége ellenére, mégis beilleszkedik a természet képébe.

Szemünkben egy sokkal szűkebb és kevésbé feltűnő kapcsolatban áll a két partoldallal, amelyet összeköt, mint mondjuk egy ház az alapjával és a talajjal, amely a szem számára eltűnik alatta.

A tájon belül egy hidat általában „festői” elemként észlelünk; hiszen általa a természet adta véletlenszerűség egységgé emelődik, ez azonban teljesen szellemi természetű.

Csak a híd rendelkezik térbeli-közvetlen szemléletességének köszönhetően pontosan azzal az esztétikai értékkel, amelynek tisztaságát a művészet jeleníti meg, amikor a pusztán természeti szellemhez jutott egységét önnön szigetszerű, ideális zártságába helyezi.

Amíg a híd az elválasztottság és az egyesítettség viszonylatában a hangsúlyt az utóbbira fekteti, és a két hídláb közötti távolságot, amelyet láthatóvá és megmérhetővé tesz, ugyanakkor át is hidalja, addig az ajtó világosabban juttatja kifejezésre azt, hogy az elválasztás és az összekötés csupán ugyanazon művelet két oldalát jelenti.

Az az ember, aki elsőként épített menedéket magának, mint ahogy az első útépítő is, egy a természettel szembeni, jellemzően emberi képességet nyilvánított ki azáltal, hogy a tér folytonosságából és végtelenségéből egy szakaszt elkülönített, és azt egy bizonyos értelem szerinti különleges egységgé alakította.

A tér egy része így önmagában behatárolttá lett, és különvált a világ többi részétől.

Azáltal, hogy az ajtó egyúttal a kapocs szerepét tölti be az ember tere és minden más között, ami ezen kívül létezik, megszünteti a kint és a bent különválását.

Éppen azért, mert kinyitható, zártsága egy nagyobb elzártság érzését nyújtja minden e téren kívüli túldallal szemben, mint a puszta tagolatlan fal.

Ez néma, de az ajtó beszél.

Az ember legmélyebb lényegéhez tartozik, hogy határokat állít fel önmagának, de szabadon, azaz úgy, hogy ezeket a határokat újra megszüntethesse, hogy magát rajtuk kívül helyezhesse.

A végesség, amelybe kerültünk, valahol mindig a fizikai vagy a metafizikai lét végtelenségével határos.

Az ajtó ezáltal azon határpont képévé válik, amelyen az ember voltaképpen állandóan áll vagy állhat.

A végleges egységet, amelybe a végtelen tér nekünk szánt részét foglaltuk, ismét összeköti az utóbbival, általa érintkezik egymással a behatárolt és a végtelen, de nem egy választófal élettelen mértani alakjában, hanem a tartós kölcsönhatás lehetőségeként – a híddal ellentétben, amely végeset végessel köt össze; ám amikor rálépünk, nyilvánvalóan megvonja tőlünk ezen szilárd megbízhatóságokat, és nyilván meg kellett óvnia a mindennapos megszokásból eredő eltompulástól a csodálatos érzést, hogy egyetlen pillanatig ég és föld között lebegünk.

Míg a híd, mintegy két pont között kifeszített húrként az irány feltétlen bizonyosságát írja elő, addig az ajtóból az önmagáért való lét korlátozottságából, voltaképpen az élet árad valamennyi útirány végtelenségébe.

Ha a híd képében az elválasztottság és az összekötöttség momentumai úgy találkoznak, hogy az előbbi inkább a természet, az utóbbi pedig az ember dolgának mutatkozik, akkor az ajtó esetében mindkettő sokkal egyenlőbb mértékben tömörödik össze emberi teljesítményként.

Ezen alapszik az ajtó gazdagabb és élénkebb jelentése a híddal szemben, amely rögtön megnyilvánul abban, hogy a híd értelmén mit sem változtat az átkelés iránya, az ajtó fogalma azonban a ki-, illetve a belépéskor teljesen különböző szándékra utal.

Ez határolja el teljesen az ablak fogalmától is, amely különben, a belső tér és a külvilág közötti kapcsként az ajtóval rokonságban áll.

Már maga az ablakkal kapcsolatos teleológiai érzés is szinte kizárólag a belülről kifelé irányultságot sugallja: azért van, hogy ki-, nem pedig, hogy betekinthessünk rajta.

Az ablak a külső és a belső közötti kapcsolatot hozza létre, noha átlátszó mivoltának köszönhetően, egyszerre tartós és folyamatos módon, de ezen kapcsolat lefolyásának éppúgy, mint azon korlátozottságából eredően, hogy csak a szemünk számára képez utat, az ablak az ajtó mély és alapvető értelmének csak egy részével rendelkezik.

Természetesen funkciójának egy adott irányát valamilyen sajátos szituáció a többihez képest jobban hangsúlyozhatja.

Amikor a román és a gótikus dómok falnyílásai fokozatosan szűkülnek a tulajdonképpeni ajtóhoz közeledve, amelyet egymáshoz egyre jobban közelítő féloszlopok és szobrok között érünk el, akkor ezen ajtók értelmét világosan a be-, és nem a kivezetés képezi, mely utóbbi inkább csupán egy kellemetlenül elkerülhetetlen véletlenszerűség.

Ez a struktúra biztosan és gyengéd kényszert gyakorolva vezeti a befelé igyekvőt az igaz útra.

Ezt a jelentést folytatja, amit az analógia kedvéért említék meg, a pillérek sorba állítása is az ajtó és az oltár között.

Perspektivikusan közelednek egymáshoz, mutatják az utat, megingást nem tűrve vezetnek bennünket befelé, ami lehetetlen lenne, ha láthatnánk a pillérek valódi párhuzamosságát; ebben az esetben ugyanis nem lenne különbség a kezdő- és a végpont között, jelöletlen maradna az, hogy az elsőnél szükségszerűen el kell indulnunk, és a másikonál meg kell érkeznünk.

S bármily csodálatosan is tölti be itt a perspektíva a templom belső útmutatójának szerepét, végeredményben az ellenkező irányban is érvényesül, és engedi, hogy a pillérek ugyanazon a szűkületen át vezessenek az oltártól az ajtóig, mintegy önmaguk csattanójaként.

Csak az ajtó külső, kúpszerű formája avatja annak félreérthetetlen jelentésévé kilépés helyett a belépést.

Ez azonban egy egészen különleges helyzet, amely azt jelképezi, hogy a templomnál az élet mozgalmassága, amely egyaránt vezethet kívülről befelé és belülről kifelé, véget ér, és helyébe az egyetlen, elkerülhetetlen irányultság lép.

A földi élet azonban, amint azt a híd teszi minden pillanatban, kapcsolatot teremt a dolgok kapcsolat nélkülségei között, és pontosan ugyanígy áll mindenkor az ajtón kívül vagy belül, amelyen keresztül az önmagáért való létéből a világba, vagy a világból az önmagáért való létbe mozdul el.

Az életünk dinamikáját uraló formák így a híd és az ajtó révén a szemléletes alakítás biztos állandóságává alakulnak át.

Mozgásunk tisztán funkcionális és teleológiai sajátosságait nemcsak eszközként továbbítják, hanem formájukban azok úgymond közvetlenül meggyőző plasztikáivá szilárdulnak.

Az ellentétes hangsúlyokat tekintve, amelyek az általuk keltett benyomást uralják, a híd rámutat, hogyan egyesíti az ember a pusztán természetes lét elválasztottságát, az ajtó pedig, hogy hogyan bontja meg a természetes lét egyformájú, folyamatos egységét.

Különleges jelentőségük alapja a képzőművészet számára abban az általános esztétikai értékükben rejlik, amit valamiféle metafizikainak ezen megjelenítésével, valamiféle csupán funkcionálisnak ezen rögzítésével nyernek el.

Akkor is, ha előfordulásuk gyakoriságát, amellyel a festészet mind a kettőt alkalmazza, csupán formájuk művészi értékének a javára írjuk, fennáll itt is az a titokzatos kettősség, amelynek értelmében egy alakzat tisztán művészi jelentése és tökélye mindig egyben egy önmagában véve megmutathatatlan (nem szemléletes), lelki vagy metafizikai értelem legkimerítőbb kifejezéseként mutatkozik meg: a tisztán festői, csak a formára és a színre korlátozódó érdeklődés például az emberi arc iránt teljesen kimerül, ha ennek ábrázolása a lélek és a szellem sajátosságait teljességükben magába foglalja.

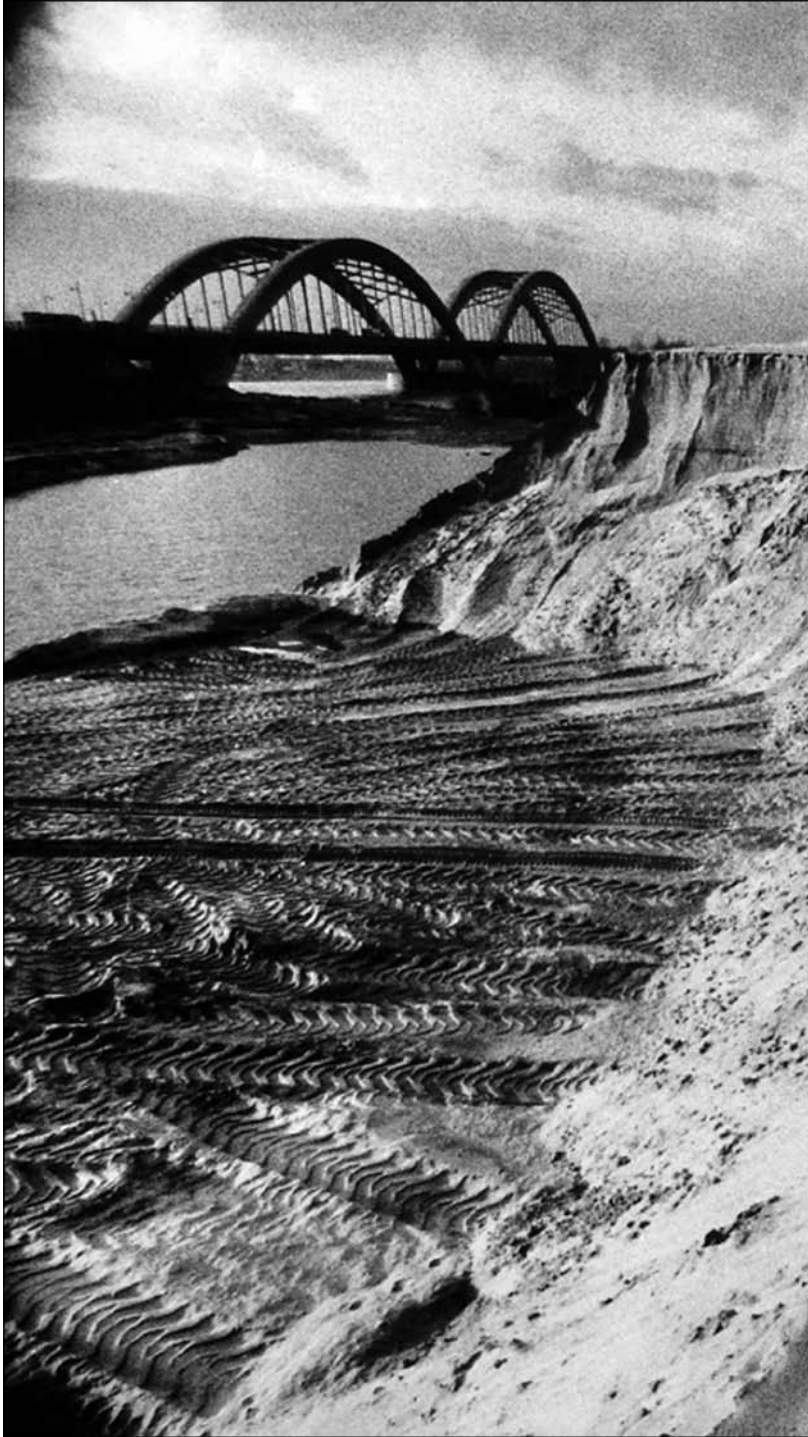
Mert az ember az a kapcsolatot teremtő lény, amelynek állandóan külön kell választania, és különválasztás nélkül semmit sem képes összekötni, ezért két part indifferens létét előbb szellemileg egyfajta elválasztottságként kell felfognunk ahhoz, hogy aztán egy híddal összeköthessük őket.

És ugyanígy az ember az a határlény, amelynek nincsenek határai.

Otthonlétének kötöttsége az ajtó által viszont annyit jelent, hogy a természetes lét szakadatlan egységéből egy részt leválaszt.

Ám ahogy a lét alaktalan végtelensége csak az elhatárolásra való képessége révén ölt alakot, behatároltsága is ugyanúgy csupán abban nyeri el értelmét és méltóságát, amit az ajtó mozgathatóságával érzékeltet: abban a lehetőségben, hogy ebből a behatároltságból bármely pillanatban kiléphet a szabadságba.

Ex: Der Tag. Moderne illustrierte Zeitung Nr. 683, Morgenblatt vom 15. September 1909, Illustrierter Teil Nr. 216, S. 1-3, Berlin.

Lennert Géza fotója